

В.В. ІЛЬІН *Апологія ірраціонального.
Філософія для тебе.* — Київ: Видавництво
Європейського університету, 2005. — 232с.

Петро Кравченко

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, декан історичного факультету Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка

Володимир Петрушов

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та соціології Української державної академії залізничного транспорту (м. Харків)

**ПІДНЕСЕННЯ ІРРАЦІОНАЛЬНОГО ДО РІВНЯ ОСОБИСТІСНОГО СПРИЙНЯТТЯ:
МОЖЛИВІСТЬ НЕМОЖЛИВОГО**

Може здаватися надто дивним, що останнє десятиріччя минулого століття, яке нищило людину в усі мислимі і немислимі способи, відбулося під знаком майже суцільної уваги до людських можливостей — уже відомих і тільки-но відкритих, реальних і містичних, дійсних і потенційних. У полі зору гуманітарних та природничих наук опинилися приховані, або, як кажуть, резервні можливості людини, на які стали розраховувати політики і екологи, медики і військові, суспільні і державні інституції. Склалося таке враження, що весь світ зацікавився одним єдиним питанням: чи витримає людина епохальні потрясіння, які випали на її долю на зламі століть? Чи вистачить виду *Homo sapiens* його генетичних і духовних можливостей для подовження свого існування в світі всупереч «трансмутації історії» (О.Неклесса)? А якщо цей антропологічний зсув свідомості обумовлений утилітарним перетворенням людських можливостей (саме «можливостей» як абстрактного виміру людини) лише на «актуальний науковий результат», ототожнюваний з «товаром підвищеного попиту»?

Саме в такій площині поставлені питання набувають неабиякої гостроти як філософська проблема «можливості неможливого» разом з її екзистенційним контекстом — чого варте людське буття в сучасну історичну добу.

Зробити рішучий крок в напрямку пошуку відповідей на поставлені питання пропонує відомий український вчений, доктор філософських наук, професор В.В. Ільїн.

Перед автором постало надто складне завдання — як переконати сучасного, поглинутого раціоналізмом (ще гірше, розбещуючим прагматизмом), читача в тому, що людська сутність, єство людини аж ніяк не обмежується анахронічним *Homo sapiens* — збанкрутілим видовим Розумом, і що особистісне мислення здатне значно до ширших можливостей в пізнанні світу. І що людина в цьому світі покликана не тільки відшукувати все нові і нові знання (потрапивши, тим самим в «інформаційний полон») за допомогою «інструментального розуму», а, перш за все, дати раду собі, своїм нащадкам, суспільству, використовуючи більш глибокі потенції «душевного розуму» [с.46]. У цьому сенсі назва монографії «Апологія ірраціонального. Філософія для тебе» цілком відповідає авторському задуму — піднести ірраціональне до рівня особистісного сприйняття, на якому воно здатне оновлювати духовність людини, вбачати в собі проблески софійності і «щедрість серця» (тож і філософія саме «для тебе»). І, як слушно зауважує автор, «вся справа в людині та її прагненні до реалізації своїх можливостей, що як правило, не завжди закінчується тріумфом» [с.80].

Зараз неможливо написати глибокий і актуальний філософський текст, якщо не привернути увагу читача до ролі і місця філософії в житті суспільства і окремої людини. Треба вміти донести

філософське слово (Логос) до сприймаючої свідомості «через душу до самого серця», аби ж тільки знайти відгук у того, хто не байдужий до мудрості і людської долі, які, безперечно, пов'язані між собою екзистенційним духом, станом «стурбованого буття». Це неможливо не помітити там, де пафос автора сягає найвищого звучання: і через гостре відчуття «життєвої хибності» сьогодення, і через віру в людську гідність. У спроможність «духу людського» подолати навалу невігластва, цинізму, нахабства та повсюдної глупоти.

Виходячи з такої позиції, приходиться небаїдує усвідомлення «кому потрібна справжня філософія»: «Сьогодні, незважаючи на різного роду демократичні перетворення, заклики до національно-духовного відродження, філософії знову відводиться роль незаконнонародженого спадкоємця. Складається враження, що для новоявлених «батьків» українського суспільства, котрі закликають до входження в цивілізаційне суспільство, філософія заважає цьому процесу» [с. 5].

«Позбавлена фантомів догматизму минулого українська філософія повинна стати тим особливим способом світо осягнення, яке дасть змогу вийти за «горизонт», за рамки наявного буття, його рутинності та суєтності, за межі будь-яких детермінацій (насамперед — своїх власних), будь-яких довільно встановлених табу [с.9].

Обмеженим на мислення, дійсно, філософія ні до чого, вона потрібна тим, хто прискіпливо вдивляється в життя і має сказати з цього приводу більше за інших.

Розгляд проблеми ірраціонального і розгортання її бачення скрізь «саму себе» потребує від філософа особливого «містичного досвіду», який досить важко відтворити на мові звичного нарративного дискурсу. Виникає потреба або спрощувати вживані поняття — екзистенції, що незворотно веде до загублення емоційно-змістовного передчуття головного, вражаючого, майже непередаваного, або ж вдаватися до «транс-медитаційного» стилю викладення думок-почуттів, що підвищує ймовірність наразитися на читацьке несприйняття обтяжених невиразністю, натяками та метафорами текстів. У даному випадку автор вдало знайшов свій шлях звернення до аудиторії завдяки самій відвертій формі діалогу з читачами у вигляді стислих «лекцій-бесід», в яких витончений академізм органічно поєднується з доречними відступами про проблеми сучасного життя, а між рядками написаного залишається місце для бажаної уяви картин ірраціональних світів, які ретельно створювали філософи минулого. Автор спромігся при написанні тексту не на ординарні «репродукції» цих картин, а на яскраві «натурні етюди» з творчих нарбок видатних мислителів, що, звичайно, надає таким «похмурим темам», як містика, магія, смерть, доля більш оптимістичного і, головне, відкритого для розуміння, змісту.

Якщо уважно вникнути в текст книги, то можна помітити, що написана вона під кутом зору різноаспектної експлікації проблемного екзистенціалу «можливості неможливого» (сама передмова до монографії чітко фіксує таке спрямування «апології ірраціонального»), а саме — «можливості неможливого» всього, що відбувалось, відбувається і відбуватиметься в світі, тобто «явленості буття». Це дозволяє автору в своїх роздумах як про ірраціональне, так і про раціональне бути безпосереднім виразником буттєвих проявів глибинних екзистенцій душі, трансу, трансгресії та деяких інших.

Посилання на «позитивно-екзистенційну позицію» Н.Аббаньяно в даному випадку цілком правомірно і воно переконливо свідчить про методологічну адекватність позиції самого автора. Три головні напрями сучасного екзистенціалізму, так чи інакше пов'язані з інтерпретацією можливого, слід розглядати як ідентифікацію імпліцитних рівнів буття: неможливість можливості (М.Гайдегер, К.Ясперс) як «фундаментальна неможливість» екзистенції — рівень «буття поза людиною»; необхідність можливості (Г.Марсель, Л.Лавель) як екзистенція «само перевершення» людини — рівень «втіленого буття; можливість можливого (Н.Аббаньяно) як критерій і норма будь-якої можливості — трансцендентальний рівень буття (рівень «недовтіленого буття» через те, що вибір виправданий не тому, що він був зроблений, а тому, що його ще можливо зробити).

Такий підхід до екзистенційної стратифікації буття може бути підставою для проведення «води розділу між філософськими системами (що і здійснює автор), умовно поділяючи їх на іманентні, трансцендентні і трансцендентальні (останні займають серединне місце між першими і другими). Іманентні системи не виходять за межі об'єктивного буття, його причин і наслідків, що відповідає рівню «втіленого буття», яке ґрунтується на визнанні «необхідності можливості».

Трансцендентні системи складають метафізику, вони конституують «буття поза людиною», за межами фізики, природи, в якому панує «неможливість можливості». Оскільки буття є континуум існування усього суцього, то, звичайно, непрохідних кордонів між іманентними і трансцендентними системами бути не може принципово. «Недовтілене буття» має право на своє існування, бо «можливість можливого» містить в собі всі потенції буття як такого і лише свобода в сенсі «можливості вивільнення можливого» актуалізує їх або в напрямку (через трансцензус), або ж до іманентності (через саморозкриття феномену, його раціоналізацію). У захоплюючій взаємодії цих філософських систем віддзеркалюється вражаюча дух людини «драма буття».

Автор відтворює в своїй книзі майже всі найцікавіші «сюжети» драматичних перетворень (метаморфоз) інтенцій ірраціонального в раціональному світі і поглинань раціонального ірраціональним на межі підсвідомого. Чи йде мова про «абстрактні можливості світу» [с.191], чи про «співмірність філософії ірраціонального з можливістю неможливого», яку надає астрологія [с.212], чи про співзвучність позиції «можливості можливого» Н.Аббаньяно [с.135] і ще в багатьох інших випадках автор кожен раз текстуально або контекстуально наголошує на найголовнішому, що притаманне «філософії для тебе» — на людино-вимірності сенсу життя! Її креативним джерелом є концепт сучасних філософських студій — егологія, котра виокремлює значимість духовного в самоздійсненні особистості. І, як нас переконує автор, «цей аспект і надалі дозволяє вбачати у філософії елітарно-духовну діяльність» [с. 8].

Що ж стосується екзистенціалу «можливості неможливого», який так захоплював уяву відомого російського філософа Л. Шестова, то саме в ньому, в його семантичній багатозначності і буттєвих несподіваних інтенціях відкриваються зовсім нові горизонти екзистенціалізму на шляху поєднання віри і розуму, класичних і некласичних принципів раціональності в наближенні до ірраціональних форм світосприйняття. Автор з цього приводу запрошує читача поглянути розумом і душею (мовою книги — «розумною душею» і водночас — «душевним розумом!») за ті обрії, адже там виникають «не тільки «осіяні смисли», але й скорбота». Справжнього філософа вона надихає творити, в чому варто переконатися, прочитавши цю неординарну, співзвучну часу, в якому ми живемо, а отже так потрібну нашому суспільству, книгу.